

Den store Skolereduktion 1739 i Aalborg Stift.

Af *Kjeld Galster.*

1.

Ved Kirkeordinansen 1539 bestemtes det som bekendt, at der skulde være en Latinskole i hver eneste Købstad.

Da de Midler, der var forhaanden til at holde disse omtrent 60 Latinskoler i Gang, mange Steder var smaa, førte det ofte til Armod og som Følge deraf til boglig og aandelig Elendighed.

Allerede under Kristian V (1682) var det paa Tale at bringe Forandring i dette Forhold, men det blev først under Kristian VI, at *den store Skolereduktion* skete.

2.

1732 var Universitetet blevet reformeret, og Aaret efter nedsattes en Skolekommission.

Denne indhentede Biskoppernes Betænkning om, hvad der burde gøres, og 25. Jan. 1736 drøftedes — paa Grundlag af de herved indkomne Klagemaal over Rectorum og Collegarum meget slette Indkomster samt Beneficiorum Ringhed for den fattige Ungdom i de fleste latinske Skoler — et Forslag om at »reducere en Del smaa og ringe Skoler, hvor fast ingen Discipler mere blive oplærte i Latin, eller, om det læres, sker

det dog liden Nytte, og at lægge en Del af deres Beneficiis og Revenuer til de andre Skoler i Stiftet¹⁾.

Det vedtoges at skrive til Bisperne for at høre deres Mening om denne vigtige Sag.

3.

I Aalborg Stift var der — foruden Katedralskolen — ikke mindre end 5 Latinskoler: Skagen, Hjørring, Sæby, Thisted og Nykøbing, Mors.

Af disse var de to første de mindste, idet Lærerpersonalet kun bestod af Rektoren! og Embedet indehaves af Sognepræsten.

Skagen havde kun to Klasser, og der var aldrig derfra blevet dimitteret til Universitetet. Hjørring var noget større, endnu 1716 nævnes der en Hører ved Skolen, og enkelte Aar dimitteredes der en enkelt til Universitetet, altsaa i Virkeligheden privat forberedt af Rektoren (Sognepræsten).

Størst af de tre andre var Thisted, med to Hørere (de andre een hver). De større Elever sendtes undertiden til Aalborg, men alle tre Skoler førte ikke saa sjældent frem til Artium.

Disse fem Skolers Skæbne skulde nu afgøres.

4.

Da Biskop *Christopher Mumme* (1735—1737) modtog Brevet, var han straks klar over, hvad han vilde svare.

De andre Biskopper har utvivlsomt forhandlet med Katedralskolens Rektor, der jo unægtelig ikke var uinteresseret i Spørgsmaalet, men at Biskoppen i Aalborg

¹⁾ Nyerup: Hist.-statistisk Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge III,1, S. 197 ff.

ikke har forhandlet med Rektoren i Aalborg, *Thomas Hopp*, er helt givet.

Hans Svar¹⁾ lyder:

Deres Excellence, høj- og velbaarne Hr. Geheime Raad, Iver Rosenkrants, . . . velædle Herrer, Committerede i den Sag Skolerne betreffende.

Efter Befaling 31. Januar 1736.

1. *Forlanges en nærmere og tilstrækkelige Underretning om de latinske Skoler i de smaa Købstæder, som hittildags skal kun have været til liden Nytte for den Studerende Ungdom?*

Af de fra Rectoribus i Sæby, Thisted og Nykøbing nylig indkomne Underretninger saa og af den à parte Overhørelse, under hvilken jeg har taget 3 Sorter Disciple i Suprema her i Aalborg Skole, 2 Beste, 2 Middelmaadige, og 2 Slette, har jeg erfaret, at denne Skole er ingen af de andre i Profecter overlæggen, undtagen hvad Musiquen ere angaaende, som neppe kommer hver 20de i Længden til Nytte: Saa har og Academiet i de sidste 10 Aar approberet fra Sæbye 21, fra Thisted 19 og fra Nykøbing 7; detsforuden til andre Skoler fra Nykøbing dimitteret 18, fra Thisted 8, fra Sæbye 5. . . . De tre Skoler have ikke hidindtil været til liden Nytte, og vilde Hans Majestæt allernaadigst have Taalmodighed med dem i 6 Aar, understaar de sig allerunderdanigst at forsikre, at de ville præstere paria med de rigeligt forbedrede Skoler, eller og *da* ikke afbede sin Undergang.

Jeg kan ikke nægte, at jeg jo hellere ved denne samme Anledning ønskede en hellig æmulation²⁾ imellem de smaa og den store Skole, som kunde ikke andet end følge, naar hver Candidatus med sin Rectore —

¹⁾ Danske Kancellis henlagte Sager. Rigsarkivet.

²⁾ Kappelstrid.

hvis egen Overværelse kunde erfare, at ingen Uret skede — mødte paa den aarlige Examensdag i den store Skole; og præsterede hans Discipler da ikke paria, maatte han tage dem hjem igen.

2. *Hvad der ene- eller andenstæds maatte være i Veyen til at hindre saadan Forandrings Iværksættelse?*

(Skolerne er oprettet af Kongen, Kristian III, og der er knyttet Donationer dertil.)

Ælden alene. Uden Fornødenhed for de nuværende Tider mainteneres Lectorater, Cannonicater, Con-Rectorater etc.; kunde da ikke og disse Stiftelsers Graahærdighed agtes venerable?

De fattige Børn i samme Byer og næst omliggende Egn, som hidindtil har haft Belejlighed af Forældrenes og næstpaarørendes Tilsuun og Tilstød ved forn Skole Platzer, tabe efterdags Haab og Anledning at emergere¹⁾; thi fattige Forældre kunde ikke seyle 7, 9 à 12 Mile.

3. *Efter Befaling aabner jeg mine Tanker, som ere disse.*

[Saadan Forandring] skulde være enten for Docentium eller Discentium Skyld. Docentes have ingen Nød: ingen af Collegis have ringere end 100 Dr., som efter denne Bys Lejlighed giver en hæderlig Udkomst, for en enlig²⁾ og ædruelig. Discentium Forbedring skulde enten angaa deres Ophold eller Lære. De fattigste have Ugepenge af Hospitalet, og dem kunde man muligt, saasom Forstanderens Forvaltning er lykkelig, have Haab om med Tiden at staa noget til. Men Byens Borgerskab er saare godhjertig, og denne Post er ikke gravissimum in deliberando; men det gaar om Lærdommen, og da, hvor habiles Lærere her endog ere, og hvor

¹⁾ komme frem i Livet.

²⁾ Hørerne maatte ikke gifte sig.

god og aarvaagen en Formand jeg og havde¹⁾, har dog ingen af dem hidindtil opnaaet sit Ynske, for Mangel af Subsidual-Bøger (*de mange Bøger, der savnes, opregnes*).

Naar Conrectoratet afgik, som her importerer mellem 3 og 400 Rd., og Rector, som i mangfoldige Aar forhen — med Skolens Opkomst, Flor og Nytte — sket er i tre Biskoppers Tid²⁾, fik ene for 6 dobbelt Indkomme ligesaa meget at bestille som en Collega, uden at feriere den halve Uge³⁾ og somme Tider den hele, havde Skolen til Bøgers Indkøb, til Skrive- og Regnemester at holde, og fattiges Nødtørft mere ved denne eneste u-fornødne Tienestes Afskaffelse, end de kan prosperere ved de 3 Skolers Ruin.

Dertil maatte og strængelig forbydes, at ingen Docens maatte tage, til Foræring, Del i noget discentis distribueret Stipendium, enten under Forevending af Skole-Gæld⁴⁾ eller andet Navn: saa kunde herved Betlerie indeholdes, og flere opmuntres til Donationer, naar de saa de beneficia i Behold for dem, som de vare beskikkede.

Con-Rector⁵⁾ her i Skolen stiler, Gud være Ære, endog i hans unge Aar, saa vel, at jeg haaber allerunderdanigst, Hans Majestæt ham efter hans habilité til bedre forhjælper, og haaber, uden nogen Novitet, alle Ting in expedito for denne Skole, uden de andres

¹⁾ Frants Thestrup (1709—35).

²⁾ Søren Ware bestred — under Biskopperne Bornemann, Bircherod og Thestrup — saavel Rectoratet som Conrectoratet, men oppebar rigtignok ogsaa Indtægten af de to Embeder (1683—1712).

³⁾ Konrektor besørgede i de tre Ugedage Undervisningen i Mesterlektion, ligesom han deltog i Skolens Styrelse.

⁴⁾ Frivillige Skolepenge til Lærerens Person.

⁵⁾ 1733 var den 20aarige *Henrik Stampe*, det 18. Aarhundredes berømteste danske Jurist, blevet Konrektor. 1737 rejste han paa Studierejse til Udlandet.

Fordærvelse, som alt raabe til denne By, bede for sig, med den store Motive: *quod tibi non vis fieri, id alteri non feceris*¹⁾).

Aalborg 3. Maji

A^o 1736.

Christoph. Mumme.

Mumme havde — ogsaa bortset fra hans Embedsstilling — gode Betingelser for at kende Skolerne: 1693—96 havde han været Hører i Thisted og de næste fem Aar i Aalborg. Tillige havde hans Broder Hans Mumme været Rektor i Thisted (1712—13). 1701—35 var han Præst i Aasted nær ved Sæby, medens hans Broder, den tidligere Thisted-Rektor, blev Præst i Skæve ikke saa langt derfra.

Af al sin Kraft og med al sin Følelse gaar han nu ind for de tre smaa Skoler — at Skagen og Hjørring ikke kunde reddes, indsaa han — skønt han tydeligt har forstaaet — alene af Spørgsmaalenes Form — at Magthaverne ønskede dem nedlagt.

5.

Selv om Hans Gram gjorde sig til Talsmand for et lignende Synspunkt i Kommissionen, sejrede dog Tilhængerne af den radikale Fremgangsmaade, og 22. Febr. 1737 udgik der et kongeligt Brev om, at de smaa Skoler skulde reduceres, for at Rektor, Konrektor og Hørerne ved de større Skoler kunde være saaledes aflagte, at de kan have Lyst at blive deres Livstid ved Skolevæsenet, og ej straks at stræbe efter andet Kald²⁾).

Mumme blev imidlertid forskaanet for at føre dette Kongebud, hvorved $\frac{2}{3}$ af Landets Latinskoler for-

¹⁾ Mat. 7,12.

²⁾ Nyerup III,1, S. 200.

svandt, ud i Livet i sit Stift, idet han døde Juni samme Aar. Han havde Uret — Udviklingen i de næste 100 Aar viste, at endnu flere Latinskoler maatte nedlægges — men man maa beundre hans Selvstændighed og Klarhed i Kampen for de smaa Skoler i hans Stift og sande de Ord, som siges om ham: »Han var en vittig og skarpsindig Mand og lige saa vel dreven i det verdslige som i det gejstlige.«

6.

17. April 1739 kom Forordningen og 27. Nov. s. A. kgl. Reskript om de reducerede Skolers Henlæggelse til den latinske Skole i Aalborg¹⁾:

1) Hørerne ved Nykøbing, Thisted og Sæby blev danske Skoleholdere, og en Del af Skolernes Gods blev tillagt dem (altsaa Latinskolerne blev Folkeskoler).

2) Rektorerne (Præsterne) i Hjørring og Skagen skulde af Rektoratets Indtægt betale en dansk Skoleholder.

3) De tre andre Rektorer kom paa Ventepenge.

4) Alle Degne-Pensionerne og Legaterne, der havde ligget til Disciplene i de fem reducerede Skoler, skulde herefter ligge til Disciplene i Aalborg Skole, 108 Rd. 10 Sk.

5) De øvrige Indkomster, som før havde ligget til Docentes i de 3 reducerede Skoler, Nykøbing, Thisted og Sæby, som udgjorde 374 Rd. 2 M., skulde alle lægges til Rector og Con-Rector udi Aalborg med $\frac{2}{3}$ og $\frac{1}{3}$.

7.

Ved denne Fordeling favoriseredes den rige Rector, der havde mere i Indtægt end samtlige Colleger tilsammen, paa en skammelig Maade. Det eneste, Lærerne

¹⁾ Hofmans Foundationer IV, S. 98.

fik, var Løfte om Forbedring, hvis deres og Disciple-
nes (!) Indtægter konverteredes ved gunstigt Salg af
Skolegodset.

Ved Auktionen over Bøndergaardene i Thy indkom
2126 Rd. 10 Sk., og dette gunstige Resultat fik Rektor
Hemmer til 21. Marts 1745 at indsende følgende An-
dragende til Stiftsøvrigheden¹⁾:

»Da Auctionen paa Skole-Godset i Thy saa ynskelig
og vel er udfalden, at Skolen derved fast har vundet
dobbelt saa meget i sine Indkomme, som den nogen-
sinde tilforn har haft af Godset, saa understaar jeg
herved at gøre denne underdanige Ansøgning, om ikke
af Renten som indkommer af det bortsolgte Gods
Capital, aarligen kunde tages 60 Rd. til de 3de nederste
Collegiarum Løns Forbedring, som er bekjendt at være
saa slet og ringe, at de umelig deraf kan subsistere,
saa at 3. Lecties Hører nyder 20 Rd., ialt 80 Rd., 2.
Lectie Hører 10 Rd.s Tillæg, ialt 70 Rd., og 1. Lectie
Hører 30 Rd.s Tillæg, som saa ialt faar 70 Rd., hvor-
ved jeg formener nogenlunde at have truffet en Slags
proportion . . ., da den der er Cantor — i hvilken Lec-
tie han endog er — af disse 3 ommeldte kunde nyde
for sit Arbejde ved Musiqven sin fulde Indkomst af
Cantoratet u-beskaaret og uden at lægge noget fra sig
deraf til nogen af de andre, hvilket han dog hidindtil
har gjort til Collegam Imæ classis.«

Rektoren var gaaet med Kagen, nu hjalp han allige-
vel de fattige Hørere til et Rugbrød — der rettelig til-
kom Disciplene.

Men selv nu efter dette Løntillæg havde de tre Hørere
tilsammen ikke en Embedsindtægt saa stor som det
Tillæg, den rige Rektor fik, da de fem Skoler blev ned-
lagt i 1739.

¹⁾ Skolens Distributionsprotokol. 1740—51.